

GELENEKTEN GELECEĞE 1 MAYIS: 1886-2007

Aziz Çelik-Zafer Aydın

Giriş

1 Mayıs 19. yüzyılın ikinci yarısında sekiz saatlik iş günü mücadelesi içinde doğdu, daha sonra uluslararası planda işçilerin dayanışma günü, emeğin bayramı olarak kutlandı. 1 Mayıs vahşi kapitalizme karşı daha insanca çalışma ve yaşama talebinin, sosyal adalet mücadelesinin ve dayanışmanın simgesi oldu. Zaman zaman içeriğinden uzak yaklaşımlarla, devlet törenleriyle de kutlandığı oldu. Çalışanların sorunların daha ağır olduğu ülkelerde daha gergin kutlamalar gündeme geldi, egemen sınıfların şiddete başvurarak engellediği kutlamalar yaşandı. Batı ülkelerinde zaman zaman şenliklerle ya da cılız gösterilerle kutlandı. Ama 120 yılı aşkın bir süredir sendikalar, işçiler, emek yanlı partiler 1 Mayısı kutlamaya ve önemli gördükleri siyasal/sosyal talepleri dile getirmeye devam ettiler. Bugün yeryüzünde 1 Mayıs günü gösteri yapılmayan pek az ülke kaldı.

1 Mayıs'ın Kökleri: Vahşi Kapitalizme Karşı İnsanca Yaşama Mücadelesi

Sanayi devriminin ürünü olan işçi sınıfı sermayenin devasa gücü karşısında tek başına bir hiçti. *Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler* anlayışı büyük sosyal yıkımlara, acılara yol açmış ve sanayi devrimi beraberinde sosyal sefaleti de getirmişti. Varoşlardaki ağır yaşama koşulları yanında, fabrikalardaki ağır çalışma koşulları; uzun çalışma saatleri, düşük ücretler; kadın ve çocuk emeğinin yoğun biçimde kullanılması dönemin karakteristik özelliğidir. Robert Owen, bu dönemde çocuk emeğinin kullanımı hakkında "*Britanya'nın İşveren Fabrikatörlerine Mektup*"ta (1818) şu ifadelere yer vermektedir:

"Çocukların, neredeyse bebekliklerinden itibaren, hepsi de az veya çok sağlıksız olan fabrikalarımızda çalıştırılmalarına izin veriliyor. Bütün zamanlarını açık havada yapacakları sağlıklı egzersizlerle okul arasında paylaşılması gereken bir yaşta, dört duvar arasında uzun, tekdüze ve yorucu bir çalışmaya mahkûm ediliyorlar"¹

Owen, çocukların o dönemde tekstil fabrikalarına altı yaşında işe başlatıldıklarını, bazen beş yaşında da çalıştırıldıklarını, çalışma süresinin kışın ve yazın yasal olarak sınırsız olduğunu, genellikle on dört saat, bazen on beş saat hatta para canlısı ve insanlık dışı işverenler tarafından on altı saate kadar uzatıldığını yazmaktadır².

Uzun ve ağır çalışma koşullarına karşı yükselen tepkiler ve toplumun kendini savunmak için geliştirdiği hareketler klasik liberalizmi geriletmeye başladı ve çalışma yaşamının düzenlenmesi gündeme gelmeye başladı.

¹ Robert Owen, **Yeni Toplum Görüşü**, Çeviren: Doğan Şahiner, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 96.

² "<http://robert-owen.midwales.com/rowen/> (Erişim, 15 Nisan 2004)

İngiltere'de 1802'de kabul edilen ilk fabrika yasası sadece çocukları kapsıyordu. Yetişkin işçiler bu yasanın dışında tutuldu. Bu yasa ile tekstil fabrikalarında çocuk işçilerin çalışma süreleri 12 saat ile sınırlandırıldı fakat uygulamada bu kural işlemedi. Çünkü hiç bir denetçi atanmadı. 1833 Fabrika Yasası ile dokuz yaşından küçük çocukların tekstil fabrikalarında çalışmaları yasaklandı. 9-13 yaş arası çocukların günlük çalışma süresi ise günde 9 saat ve haftada 48 saat ile sınırlandı. 14-18 yaş arası çocuklar günde 12, haftada 69 saat çalıştırılabilecekti. Bu dönemde müfettişler görevlendirildi ancak müfettiş sayısı son derece sınırlı olduğu için müfettiş başına 2700 fabrika ve 250 bin işçi düşüyordu³. 1847'de çıkarılan bir On Saat Yasası ile kadın ve genç işçilerin tekstil sektöründeki günlük çalışma süreleri on saat ile sınırlandırıldı. Bu yasa yetişkin erkek işçileri kapsamıyordu.

1830'ların ortasından 1848'e kadar İngiltere'de sosyal muhalefete damgasını vuran ve başlangıçta bir genel oy hareketi olan Chartism daha sonra bir sosyal içeriğe kavuştu. Chartistler 1840'lı yıllarda sekiz saatlik iş günü, çocukların çalıştırılmasının yasaklanması, emekçilerin maddi koşullarının iyileştirilmesi gibi talepleri genel oy hakkı talebi ile birlikte savunmaya başladılar⁴.

1848 Fransız Anayasası, bir yandan seçme ve seçilme hakkını güvence altına aldı, diğer yandan ise günümüzün çağdaş sosyal devlet anlayışının dayandığı ilkeleri ilk kez hükme bağlandı. 1848 devriminde önemli rolleri olan işçiler "sosyal cumhuriyet" ilanını; çalışma sürelerinin azaltılmasını ve çalışma hakkının tanınmasını istiyordu. 1848 devrimi ile kurulan geçici hükümet işçilerin talebi olan "çalışma hakkını" tanıdı, iş saatleri Paris'te on saate, Paris dışında 11 saate indirildi. 1848 Devrimi yenilince çalışanların taleplerinin uygulanması mümkün olmadı.

Ancak devletin, piyasaya yönelik müdahale girişimleri ve çalışma yaşamına ilişkin iyileştirmeler her dönemde olduğu gibi sermaye çevrelerinde hoş karşılanmıyordu. Charles Dickens, sermaye sahiplerinin bu ayak direyişlerini şöyle hicveder:

"Emin olun, Coketown'lu fabrikatörler kadar narin bir porselen bulamazsınız. Onlardan çocuk işçileri okula yollamaları istenince hemen iflasın eşiğine gelirler. Fabrikalarını denetlemek için müfettişler atanınca iflas ederler. Müfettişler, makineleri ile insanları doğramaya pek hakları olmadığını söylediklerinde mahvolurlar. Bu kadar çok duman çıkarmak zorunda olmadıkları ihsas edildiğinde tümüyle yıkıma uğrarlar"⁵

Sekiz Saatlik İş Günü Hareketi

1850'li yıllarda ABD ve İngiltere'de günlük çalışma süresini 10 saate indiren yasalar kabul edildi. Ancak işçiler

³ Duncan Townson, **Dictionary of Modern History 1789-1945**, London: Penguin Books, 1994, s. 257

⁴ Murat Sarıca, **Siyasal Tarih**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1980, s. 107.

⁵ Aktaran Ahmet İnsel, **Neo-Liberalizm, Hegemonyanın Yeni Dili**, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004, s.52

24 saat olan günün 8 saatini çalışmak, 8 saatini uyumak, 8 saatini de dinlenerek ve eğlenerek geçirmek istiyorlardı.

1860'lı yıllarda ABD'de günlük çalışma süresini 8 saate indirmeyi amaçlayan örgütlenmelere gidildi, dernekler kuruldu ve grevler, gösteriler yapıldı. Düşük ücrete ve uzun iş gününe karşı sürdürülen bu mücadele, 1. Enternasyonal'in 1866 yılında toplanan kongresinde yasal çalışma süresinin 8 saat olması talebinin kabul edilmesiyle uluslararası bir boyut kazandı.

8 saatlik işgünü mücadelesi 1880'lerde ivme kazanmaya başladı. Ancak düzenlenen grevler ve gösteriler güvenlik güçleri tarafından zor kullanılarak bastırılmaya başlandı. 1884-1886 yılları arasında ABD'de, Japonya'da, Fransa'da, Rusya'da 8 Saatlik iş günü talebiyle grevler yapıldı.

Amerikan kongresi kamu sektöründe 8 saatlik iş gününü 1868'de benimsedi. Ancak bu uygulama özel sektör işyerleri için geçerli değildi. 1884'te ABD'de örgütlü iki işçi sendikası olan Örgütlü Meslekler Federasyonu 8 saatlik işgünü talebiyle 1 Mayıs 1886 tarihinde ülke çapında grevler ve gösteriler düzenleme kararı aldı.

1 Mayıs 1886 günü ABD'de 10'dan fazla kentte 350 bin dolayında işçinin katıldığı gösteriler yapıldı. Chicago'daki 1 Mayıs gösterilerine ise 80 bin kişi katıldı. Chicago'da yapılan gösterilerde hiçbir olay yaşanmadı. The New York Times, 1 Mayıs 1886 gösterilerini "*Batı İşçisi Yürüdü, 8 Saat Hareketi Chicago'da, İşçiler Yürüdü, Nutuklar dinledi ancak hiçbir şiddet girişimi olmadı*" başlığıyla veriyordu⁶. İşçiler, on saatlik ücretlerinde bir indirim olmaksızın sekiz saatlik iş günü istiyordu. Chicago sekiz-saatlik iş günü hareketinin arı kovanı olmuştu; ülke tarihinin o güne değin en büyük işçi gösterisi Chicago 1 Mayıs 1886 gösterisi olmuştu. Ancak bu yükselişin yaratabileceği potansiyeller *Mc Cormick Harvester* fabrikasında ve *Haymarket (Samanpazarı)* meydanı olaylarıyla tahrif edilecektir⁷.

3 Mayıs 1886 günü Chicago'da Kurulu International Mc Cormick Harvester fabrikasında anarşist sendikacıların öncülük ettiği ve Şubat ayından beri süren grevi işveren grev kırıncıları kullanarak kırmak istedi. Grevci işçiler, grev kırıncıları fabrikaya sokmak istemedi. Grevcilerin üzerine polis tarafından açılan ateş sonucunda 4 işçi öldü. Olayları protesto etmek için 4 Mayıs 1886 günü Chicago Samanpazarı meydanında bir protesto gösterisi düzenlendi. Olaysız biçimde süren gösteri polis tarafından dağıtılmak istenirken kimin tarafından atıldığı bugün bile hâlâ belirlenemeyen bir bomba, polis şefinin ölmesine ve çok sayıda polisin yaralanmasına yol açtı. Bu sırada polisin göstericiler üzerine açtığı ateş neticesinde ise yaklaşık 10 kişi öldü 50 kişi ise yaralandı⁸.

⁶ The New York Times, May 2, 1886

⁷ Joseph G. Rayback, **A History of American Labor**, Expanded and Updated, Newyork: The Free Press, 1966, s. 166

⁸ Rayback, s. 166

Atılan bomba bahane edilerek 8 sendikacı tutuklandı. Yapılan yargılamada tutuklanan sendikacıların polislere atılan bomba ile bağlantılı olduklarına dair ne bir kanıt, ne de bir şahit bulunabildi. Ancak yaratılan işçi ve sendika düşmanı hava nedeniyle jüri zanlıları suçlu kabul etti. 8 sendikacının 7'si idama mahkûm edildi. 5'inin cezaları onaylandı ikisinin cezaları müebbet hapse çevrildi. İdamı onaylananlardan Louis Lingg tutulduğu cezaevinde devlete göre intihar etti, sendikacılar göre ise öldürüldü. Diğer 4 sendikacı George Engel, Adolph Fischer, Albert Parsons ve August Spies 11 Kasım 1887 tarihinde idam edildiler.

İdamların üzerinden altı yıl geçtikten sonra hapiste bulunan üç sendikacı eyalet valisi tarafından 1893 yılında koşulsuz olarak affedildi. 4 Mayıs 1886'da Saman pazarındaki gösteriye ateş açma emrini veren polis şefleri görevi kötüye kullanmaktan dolayı 1889 yılında meslekten ihraç edildiler.

Samanpazarı olayları Amerikan işçi hareketinde bir dönüm noktası ve gerilemenin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. 1 Mayıs ile ilgili pek çok kaynak Chicago Samanpazarı olaylarını 1 Mayıs geleneğinin doğuşu olarak kabul etmektedir. Oysa görüldüğü gibi Chicago Samanpazarı olaylarının doğrudan 1 Mayıs ile bağlantısı yoktur. 1 Mayıs gösterileri bu olayların gölgesinde kalmıştır. Ve takip eden yıllarda alınan 1 Mayıs kararları 8 saatlik iş günü mücadelesi doğrultusunda alınmıştır.

1 Mayıs'ın Gelenekselleşmesi

Amerikan Emek Federasyonu (AFL) 1888 Aralık ayında yaptığı kongrede 8 saatlik işgünü için bir kampanya başlatma kararı aldı. Kampanya 1 Mayıs 1890'da bir genel grevle tamamlanacaktı. Ancak bu kampanya istenen sonucu vermedi⁹.

Temmuz 1889'da Paris'te toplanan 2. Enternasyonal Kongresi, Amerikan Emek Federasyonunun kararına atıfta bulunularak 8 saatlik işgünü için 1 Mayıs 1890'da bütün dünyada 8 saatlik işgünü için uluslararası gösteriler düzenlenmesi kararını benimsendi. İkinci Enternasyonal'in 1 Mayıs için aldığı karar sekiz saatlik iş günü ile ilgilidir ve AFL'nin kararına atıf yapmaktadır. Chicago Samanpazarı olaylarına ise en küçük bir atıf yoktur¹⁰.

İkinci Enternasyonelin çağrısı üzerine yapılan 1 Mayıs 1890 gösterileri görkemli olur. Londra'daki 1 Mayıs gösterisine yarım milyon işçi katılır. New York Times, 1890 1 Mayıs gösterilerini "*Emeğin İmdat Çılgılığı, İşçiler 8 Saat İçin Yürüdü, Hiçbir Olay çıkmadı*" başlığı ile birinci sayfadan veriyordu¹¹.

1 Mayıs daha sonraki yıllarda da işçi sınıfının 8 saatlik iş günü için eylem günü olmaya devam etti. Ancak 1 Mayıs gösterileri egemen çevreler için bir huzursuzluk ve tedirginlik kaynağı olmaya devam etti. 1892 1 Mayıs'ında

⁹ Rayback, s. 195

¹⁰ Yıldırım Koç, **1 Mayıs'ın Kaynağına İlişkin Yanlışlar**, Türk-İş Dergisi, Temmuz 1995.

¹¹The New York Times, May 5, 1890

pek çok yerde gösteri düzenlenmesine izin verilmedi. Londra'da 300–500 bin kişinin 1 Mayıs gösterilerine katıldığını bildiren New York Times'ın birinci sayfasından kullandığı başlığı oldukça ilginçti "*1 Mayıs Alarmı Yersiz*". Gazete, 1 Mayıs gösterilerini "*geniş katılımlı ama düzenli işçi gösteriler*" olarak niteliyor ve küçük sorunlar dışında 1 Mayıs gösterilerinin olaysız geçtiğini vurguluyordu¹². 1 Mayıs sadece 1890'larda değil 2000'li yıllarda da yersiz alarmlara konu olmaya devam edecekti.

1893 gösterileri Avrupa'nın pek çok kentinde yapıldı. New York Times, 1893 gösterilerini, "*Herkes sekiz saatlik iş günü istiyor, Avrupa çapında büyük gösteri*" başlığı ile veriyordu.

Versailles Barış Antlaşmasının (1919) 427. maddesi ile benimsenen dokuz temel ilkenin arasında, "*sekiz saatlik işgünü ve 48 saatlik çalışma ve en az 24 saatlik haftalık tatilin uygulanması. Bu tatilin olabilen her yerde Pazar günü olması*" hedefleri de yer aldı. Böylece işçi hareketinin uzun on yılları kapsayan mücadelesi ilk önemli sonucunu vermişti.

1 Mayıs, 8 saatlik iş günü hedefine varılmasından sonra da işçi sınıfının uluslararası bayramı olarak kutlanmaya ve işçilerin taleplerini kitlesel olarak dile getirdikleri bir gün olarak önemini korumaya devam etti.

1 Mayıs Türkiye'de

Ülkemizde 1 Mayıs'ların tarihi İkinci Meşrutiyete (1908) kadar uzanır. İlk 1 Mayıs 1909'da Üsküp'te kutlanırken, 1910'da diğer Rumeli şehirlerinde de kutlanmaya başlanmıştır. İstanbul'da ise ilk 1 Mayıs'ın 1912'de kutlandığı belirtilmektedir¹³. Bu gösterilerde seçme seçilme hakkının herkese tanınmasından grev yasasına, emeğin haklarını koruyacak kanunların çıkartılmasına kadar pek çok konudaki talepler dile getirildi.

1913 Yılında İttihat Terakki iktidarının sıkıyönetim ilanı ve ardından gelen birinci dünya savaşı nedeniyle 1920 yılına kadar işçi eylemine ve 1 Mayıs gösterisine rastlanmaz.

1 Mayıs 1920'de bu kez işçiler işgal altındaki İstanbul'da 1 Mayıs'ı kutlamama kararı aldılar. İstanbul'da yayınlanan İkdam gazetesi 1 Mayıs 1920 tarihli sayısında "*amele sınıfının ülkedeki olağanüstü durumu göz önüne alarak işi bırakmayacağı*" belirtiliyordu. 1921 yılında işgal kuvvetlerinin yasaklama girişimlerine rağmen kitlesel 1 Mayıs gösterileri yapıldı; Tramvay, Vapur ve Haliç tersanesi işçileri iş bırakarak 1 Mayıs'ı kutladılar¹⁴.

1922 Yılında 1 Mayıs İstanbul ve Ankara'da iş bırakma ve mitinglerle kutlandı.

1923 Yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi 1 Mayıs'ın Türkiye İşçileri Bayramı olmasını benimsedi

¹² The New York Times, May 2, 1892

¹³ Oya Sencer, *Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: Habora, 1969

¹⁴ Alpaslan Işıklı, *Gerçek Örgütlenme Sendikacılık*, Ankara: İmge Kitapevi, 2003, 167-168

ayrıca tarım dışı işlerde çalışma süresinin 8 saat olması kabul edildi¹⁵. Bu yılın 1 Mayıs'ı ise İstanbul, Ankara, İzmir ve Adapazarı'nda kutlandı. Bu yılın 1 Mayıs'larını Kemalist rejime yakınlığı ile bilinen işçi örgütleri düzenledi¹⁶.

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk 1 Mayıs yine engellemelerle karşılaştı. Hükümet 1924 Yılında 1 Mayıs'ın kutlanmasını yasakladı. Ancak yine de 1 Mayıs kutlandı. Umum Amele Birliği'nin Ankara'da bulunan Genel Merkez'inde düzenlenen toplantıda 1 Mayıs kutlandı. Bu yıl 1 Mayıs ile ilgili gazeteler toplattırıldı ve 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenlerden tutuklananlar oldu.

1925 Yılında Şeyh Said isyanı nedeniyle çıkarılan "sus kanunu"¹⁷ olarak bilinen Takrir-i Sükûn Kanununa dayanılarak Amele Teali Cemiyetinin yürüyüş ve miting düzenlemesine izin verilmedi. Bunun üzerine 1 Mayıs salon toplantısıyla kutlandı. 1 Mayıs kutlamalarına katılanlar, 1 Mayıs'ın anlam ve önemi üzerine broşür yayınlayanlar tutuklandı, İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak hapse mahkûm edildiler.

1926 yılından başlayarak 1975 yılına kadar 1 Mayıs'larda açık kutlama yapılmadı, her 1 Mayıs öncesinde kutlamaları engellemek üzere emekçiler ve aydınlar arasında tutuklamalara girişildi. Bunun tek istisnası 1927 yılı oldu. 1927 yılında Amele Teali Cemiyetine "*kamu taşıtlarının işlemesine engel olmamak*" koşuluyla izin verildi. İşçiler Amele Teali Cemiyetinin merkezinde toplanıp bayramlaştılar ve Kâğıthane'de düzenlenen toplantıyla 1 Mayıs'ı kutladılar. Ancak kutlama izinli olmasına karşın kutlama sonrasında tutuklamalar ve işten atmalar yaşandı.

İzmir İktisat Kongresinde 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanmasına yönelik bir karar alınmasına karşın bu karar uygulanmamıştır. Kimi kaynaklarda 1925 yılında 1 Mayıs gününün "bahar bayramı" olarak ilan edildiği belirtilse de; 1 Mayıs 1935 yılında çıkarılan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun ile Bahar Bayramı olarak kabul edilmiştir¹⁸. Ancak bu genel tatil gününde, diğer genel tatil günlerinde olduğu gibi çalışanlara ücret ödenmeyecekti. 1951 yılında çıkarılan bir kanunla işçilere genel tatil günü olan 1 Mayıs'ta yarım günlük ücret ödenmesi 1956 yılında ise tam gün ücret ödenmesi kabul edildi.

1926'dan 1975 yılına kadar süren yasaklama döneminde kitlesel 1 Mayıs kutlaması yaşanmadı. 1 Mayıs öncesinde solcuların ve sendikacıların gözaltına alınmaları sıradan bir uygulama haline geldi. 27 Mayıs sonrasında her 1 Mayıs öncesi gelenek halini alan baskı ve tutuklamalara son

¹⁵ A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982, s.51-52

¹⁶ Işıklı, s. 169

¹⁷ Tefrik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi, 2003. s, 169

¹⁸ Ferit H. Saymen, *Türk İş Hukuku*, İstanbul: Hak Kitabevi, 1954, s. 306.

verildiye de 1 Mayıs'ın yasal olarak kutlanması mümkün olmadı.

Yarım yüzyıl sonra ilk yasal 1 Mayıs kutlaması 1975 yılında İstanbul Tepebaşı'nda bir düğün salonunda yapıldı.

Türkiye'de 1 Mayıs'ın ilk kez büyük ve görkemli bir mitingle kutlanması 1976 yılında oldu. DİSK tarafından düzenlenen 1 Mayıs gösterisi Beşiktaş'tan yürüyüşle başladı ve Taksim Meydanı'nda mitingle sürdü. On binlerce işçinin katıldığı yürüyüş ve mitingde işçi sınıfının güncel talepleri dile getirildi.

1977 1 Mayıs'ı ise 1976'ya göre daha kalabalık, daha görkemli bir gösteri idi. Taksim Meydanında düzenlenen miting için katılımcılar bu kez Beşiktaş ve Saraçhane olmak üzere iki koldan yürüdü. Mitingi yine DİSK organize etmişti. Aydınlar, toplumsal muhalefet örgütleri de işçilerle beraber alandı. Yüz binlerce kişinin katıldığı miting, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in konuşması sırasında kimliği belirsiz kişilerin açtığı ateş sonucunda kana bulandı. 37 Kişi Taksim Meydanı'nda yaşamını yitirdi.

Katiller yakalanacak yerde sendikacılar, işçiler gözaltına alındı. Aralarında DİSK yöneticilerinin de bulunduğu birçok işçi gözaltına alındı ve tutuklandı. Aradan geçen bunca zamana rağmen olayın failleri hala bulunamadı, bulunması için etkin bir çaba harcanmadı.

Bu katliam 1978 1 Mayıs kutlamasını engelleyemedi. İşçiler bir önceki yıl olduğu gibi bir kez daha aynı kalabalık ve güçle DİSK'in düzenlediği mitingde Taksim Meydanı'nda buluştular. Bu mitingin en önemli talebi 1 Mayıs 77'nin faillerinin bulunmasıydı.

1979 ve 1980 1 Mayıs'ları çeşitli engellemelerle karşılaştı. İstanbul'da kutlamalara izin verilmedi. Diğer illerde 1 Mayıs gösterileri yapıldı. İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Sokağa çıkma yasağına rağmen 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenler tutuklandı.

1 Mayıs 77 katliamı ülkemizde 1 Mayıs'ın bir "koru" günü olması için sistemli bir biçimde kullanıldı. "1 Mayıs Alarmları" ilan edildi. Taksim meydanında 1 Mayıs gösterilerine izin verilmedi.

12 Eylül darbesi ile birlikte 1 Mayıs tamamen engellendi ve 12 Eylül yönetimi 1 Mayıs'ı genel tatil günü olmaktan çıkardılar.

12 Eylül Sonrasında 1 Mayıs Kutlamaları

12 Eylül sonrasında ilk yasal 1 Mayıs gösterisi girişimi 1988 yılında gerçekleştirildi. Türk-İş üyesi Kristal-İş, Petrol-İş, Tümtis, Deri-İş sendikaları ile bağımsız Banks ve Otomobil-İş sendikaları kurdukları tertip komitesi ile İstanbul Valiliğine başvurarak 1 Mayıs'ı yasal olarak kutlamak istediler. Ancak Valilik 1 Mayıs'ın yasal olarak kutlanmasına izin vermedi. Buna rağmen 1 Mayıs günü Taksim'e çıkmak isteyen sendikacılar polisin saldırısıyla

karşılaştı. 81 işçi, temsilci ve sendikacı gözaltına alındı ve bunlardan bir kısmı tutuklandı.

1989 Yılında bir kez daha yasal olarak kutlama girişiminde bulunuldu. Türk-İş üyesi Kristal-İş, Petrol-İş, Tümtis, Deri-İş, Basın-İş ile bağımsız Otomobil-İş, Banks ve Laspetkim-İş sendikalarının 1 Mayıs'ı kutlama isteği, kutlamanın önünde herhangi bir engel bulunmamasına rağmen yasaklandı, Mecidiyeköy ve Çağlayan'da gösteri yapmak isteyen işçiler ve sendikacılar gözaltına alındı ve uzun süre gözaltında tutuldu. 1 Mayıs günü Taksim meydanına yürümek isteyen bir grup polisin sert tutumuyla karşılaştı, polisin hedef gözeterek açtığı ateş sonucu Mehmet Akif Dalcı adında 17 yaşında genç bir işçi hayatını kaybetti.

1990'da 1 Mayıs'ın üzerindeki yasağa rağmen, 1 Mayıs'ı korku ve şiddet günü gibi göstermek isteyenlere inat fabrikalarda, işyerlerinde yüz binlerce işçinin katılımıyla kutlandı. Fabrikalarda, 1 Mayıs bildirileri okundu, türküler söylenip, halaylar çekilerek 1 Mayıs kutlandı. Bu arada Taksim'de 1 Mayıs'ı kutlamak isteyen grubun üzerine açılan ateş sonrasında bir genç kız felç oldu. Bu yılki 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin en ilginç gelişme Hak-İş'in tarihinde ilk kez 1 Mayıs'ı kutlaması oldu.

1991 yılında 1 Mayıs yine fabrikalarda kutlandı. 1989 yılından başlayarak 1 Mayıs'a ilişkin tutumunu değiştiren Türk-İş de hem Genel Merkez'inde hem de çeşitli il temsilciliklerinde düzenlediği kapalı salon toplantıları ile 1 Mayıs'ı kutladı.

1992 1 Mayıs'ında Türk-İş, Hak-İş ve DİSK Ankara'da salon toplantısı ortak bir kutlama gerçekleştirdi. Üç konfederasyonun ortak açıklaması işyerlerinde okundu. 12 Eylül'den sonra ilk 1 Mayıs mitingi İstanbul Gaziosmanpaşa Meydanı'nda Sosyalist Parti tarafından düzenlendi.

1 Mayıs'ı Doğru Anlamak

Türkiye'de siyasal iktidarlar ve egemen sınıflar 1 Mayıs'ın anlamını çarpıtarak kitleleşmesini engellemek istemiş; 1 Mayıs'ları baskı ve şiddet yoluyla yasaklamakla yetinmemiş, ellerindeki bütün araçları kullanarak 1 Mayıs'a karşı kirli ideolojik bir mücadele sürdürmüşlerdir.

Bu kirli ideolojik mücadelede kullanılan en belirgin yalan 1 Mayıs'ın "komünist bayramı" olduğuydu. Bu yalan, bütün dünyada emekçilerin alanları doldurduğu gün Türkiye'yi işçileri alanlardan uzak tutmak için uydurulmuştu. Oysa 1 Mayıs bir yüzyılı aşkın süredir dünyanın çeşitli yerlerinde din, dil, ırk, politik görüş ayrımı yapılmaksızın işçi sendikalarının düzenlediği etkinliklerle kutlanmaktaydı. Ülkemizden Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK'in üyesi olduğu Dünya Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) da uzun yıllardır 1 Mayıs'ı kutlamaktaydı.

Ülkemizde 1990'lı yıllardan başlayarak 1 Mayıs'ın işçilerin bayramı olduğu, uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olduğu fikri iyice benimsenmiştir. Bu benimseme neticesindedir ki geçmişte 1 Mayıs'a karşı mesafeli yaklaşımlara sahip olan Türk-İş ve Hak-İş'in

tutumunda değişiklikler olmuş 1 Mayıs'ın kutlanmasında sorumluluk ve görev üstlenmişlerdir.

Soğuk savaş döneminin sona erip, 1 Mayıs'ın "komünist bayramı" olduğu yalanı işe yaramaz hale gelince egemen çevreler bu kez de 1 Mayıs'ı korku ve şiddet günü gibi göstermeye çalışarak 1 Mayıs'la işçilerin arasına yeni mesafeler sokmaya çalışmışlardır. Bazı siyasi çevrelerin provokasyonları da bu amaca hizmet etmiştir.

Türkiye'nin 1 Mayıs serüveni aslında demokrasi serüveninin bir minyatürüdür. Bir zamanlar Türkiye'de bir 1 Mayıs korkusu vardı. Bu korku 1980'li yıllarda tam bir kabusa dönüşmüştü. Nisanın son günlerine doğru ağır bir gerilim çökerdi memleketin üzerine. Değil 1 Mayıs kutlamak, 1 Mayıs zikretmek bile cesaret işiydi. Taksim meydanı ağır bir ablukaya alınır, demokratik toplumlarda sıradan vaka olarak kabul edilecek gösteri girişimlerine karşı devletin gücü bütün haşmetiyle gösterilirdi. Zamanla sendikalar pek çok "hukuk devletinde" olduğu gibi 1 Mayıs yasal gösterilerle kutlamak istediler. Ancak bu talepler de uzun süre reddedildi. Henüz zamanı gelmemişti! 1 Mayıs korkusu devam ediyordu. Türkiye henüz 1 Mayıs'a hazır değildi! Kendine has şartları vardı! Gençler, işçiler, sendikacılar sırf 1 Mayıs kutlama talebi yüzünden eziyet çekti, hapis yattı ve hatta öldü!

Dünyanın pek çok yerinde 100 yılı aşkın bir süredir çalışanlar tarafından uluslararası işçi günü, emek bayramı, dayanışma günü olarak kutlanan 1 Mayıs Türkiye'de otoriter yaklaşımlar yüzünden uzun yıllar bir gerilim, baskı, kâbus ve şiddet günü olarak kaldı. Bütün dünyada işçilerin, güçlerini devlete ve yönetenlere gösterdikleri bir gün olan 1 Mayıs ülkemizde siyasi iktidarların gücünü ve rüştünü ispatladığı bir gün oldu. Çünkü 1 Mayıs "ihtilal provası" olarak görüldü, "devlete meydan okuma" olarak görüldü. Zaman geçti, 1 Mayıs'a tahammül edilir oldu, 1 Mayıs'ta mitingler ve yürüyüşler düzenlenir oldu, kutlamalar olağanlaşmaya başladı. Ve bugüne kadar birçok kez 1 Mayıs kutlanmasına rağmen ülke parçalanmadı ve bir "ihtilal" denemesi de olmadı! Gerçi zaman zaman alışkanlık üzere, bir kısım gösterici güvenlik güçlerince haşlanmaya devam ediyor ama devletin 1 Mayıs korkusu artık geçti. Fakat bu arada bir çok insan son derece olağan bir gösteriye katıldığı için öldürüldü, dövüldü, yaralandı ve sakat bırakıldı. Oysa bir başka yol, demokratik ve çağdaş bir yol mümkündü.

1 Mayıs ne solcuların bayramıdır, ne de korku ve şiddet günüdür. 1 Mayıs hangi partiye oy verirse versin, hangi politik yaklaşımı savunursa savunsun, dini, dili, ırkı ne olursa olsun ayrımsız tüm çalışanların, ücretlilerin birlik mücadele ve dayanışma günüdür.

Küresel Kapitalizm Çağında 1 Mayıs'ın Önemi

1 Mayıs sadece bir gelenek değil aynı zamanda güncel talepler etrafında her gün yenilenen bir mücadeledir. İşçiler 1 Mayıs'ın mücadele deneylerinin ışığında her yıl yeni taleplerle işverenlerin ve siyasal iktidarların karşısına çıktılar. Son dönemde yaşananlar ile 1 Mayıs'ın doğduğu

dönemde yaşananlar arasında büyük bir benzerlik ortaya çıkıyor. 1 Mayıs'ın üzerinden geçen 120 yıl sonra çalışma saatlerinin düşürülmesi mücadelesi, yeniden emekçilerin daha iyi yaşama mücadelesinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Yeni liberalizm tıpkı 1 Mayıs'ın doğduğu vahşi kapitalizm dönemindeki çalışma ve yaşama koşullarını emekçilere yeniden dayatmaktadır.

1 Mayıs her şeyden önce uluslararası bir işçi günü ve günümüzde çalışanlar bugüne kadar hiç olmadığı bir biçimde uluslararası gelişmelerden, küresel gelişmelerden etkileniyorlar. Bugün küreselleşmenin yarattığı ağır sorunlara ve tahribata karşı, bir başka seçenek için, çağdaş çalışma standartlarının ve sosyal hakların küreselleşmesi için 1 Mayıs önemli bir simge olmaya devam edebilir. Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Federasyonu (ICFTU)'nun "*sosyal adaletin küreselleşmesi*" olarak tanımladığı bu hedef sendikal hareket için yeni bir çıkış noktası olabilir. Pek çok ülkede yükselen ve sendikal hareket içinde de uluslararası dayanışma ruhunu gerileten *ırkçılık, etnisizm, yabancı düşmanlığı, fundamentalizm* gibi insanlığın ve işçilerin başına büyük belalar açan eğilimlere karşı yeni bir uluslararası dayanışma ruhu yaratmak bugün daha da yaşamsaldır. Öte yandan bugünün küresel ekonomisinde tek tek ülkelerde elde edilecek kazanımlarla küreselleşmenin yarattığı yeni tehlikelere karşı çalışanların korunması mümkün değildir. Tam tersine sermayenin küresel saldırısına küresel çapta bir emek politikası ile karşı konabilir.

1 MAYIS YENİDEN ALANLARDA

1993 yılında işçiler yeniden meydanlarda 1 Mayıs'ı kutlamaya başladılar. Türk-İş 1 Mayıs'ı İstanbul'da Abide-i Hürriyet Meydanında düzenlenen bir mitingle kutladı. Türk-İş tarihinde ilk kez gerçekleşen bu alanda kutlamaya 60 bin civarında işçi katıldı. DİSK ise aynı gün İstanbul Pendik Meydanı'nda düzenlediği mitingle 1 Mayıs'ı kutladı.

1994 1 Mayıs'ı ortak kutlamanın yapıldığı, emekçilerin taleplerinin hep bir ağızdan ve birlikte haykırıldığı bir yıl oldu. Demokrasi Platformu içinde yer alan Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve daha sonra KESK'i kuracak olan Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu İstanbul'da Abide-i Hürriyet Meydanında ortak bir mitingle 1 Mayıs'ı kutladı.

1995 Yılında da 1 Mayıs Demokrasi Platformu tarafından ortak bir biçimde kutlandı. Ancak bu kez Hak-İş bu ortak kutlamanın içinde yer almadı, ayrı kutladı. Demokrasi Platformu tarafından organize edilen ortak mitingler İstanbul, İzmir, Mersin, Adana ve Ankara'da yapıldı.

İşçilerin 1 Mayıs'a ilişkin önyargıları kırıldıkça, işçiler 1 Mayıs'a ısındıkça, 1 Mayıs'ı korku ve şiddet günü olarak göstermek isteyen karanlık güçler bundan rahatsız oldular ve bu güçler 1996 1 Mayıs'ında yeniden sahneye çıktılar. İstanbul Kadıköy'de Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK tarafından düzenlenen mitingin yürüyüşü daha başlamadan arama noktalarında çıkan bir arbedede polis silah kullandı ve üç kişi öldü. Bu olayın etkisiyle tırmanan gerilim provokasyona dönüştü, eyleme katılan bazı siyasi gruplar kürsüyü işgal etti. Miting sonrasında Kadıköy Meydanında yer yer yağmaya varan olaylar yaşandı.

1996 Yılında yaşanan 1 Mayıs'ın meşrulaştırılması ve kitleselleşmesini gölgelemeye dönük kışkırtmalara rağmen 1997 1 Mayıs'ında işçiler yine alanlardaydı. İstanbul, Ankara, Adana, Mersin, İzmir, Antalya, Denizli ve Uşak'ta yürüyüş ve miting düzenlendi. Bu yılki 1 Mayıs kutlamalarını Türk-İş, DİSK ve KESK birlikte organize ettiler. Merkezi miting İstanbul'da Çağlayan Meydanı'nda yapıldı.

1998 Yılı 1 Mayıs'ı "Şimdi Demokrasi Zamanıdır" temel sloganı ile ifade edilen, demokrasi ve özgürlük talebinin, güvenli bir gelecek isteğinin dile getirildiği mitinglere sahne oldu. 12 Eylül sonrasında ilk kez bu yıl 1 Mayıs yaygın biçimde kutlandı. Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK tarafından İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Adana, Çanakkale, Diyarbakır, Malatya, Gaziantep ve Samsun başta olmak üzere pek çok ilde ve ilçede 1 Mayıs kutlandı

1999 1 Mayıs'ı işçi konfederasyonları ve çeşitli toplumsal muhalefet örgütlerinden 15 Örgütün bir araya gelmesiyle oluşturulan EMEK PLATFORMU tarafından kutlandı. İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Adana, Kocaeli, Lüleburgaz, Gebze, Eskişehir, İskenderun, Kayseri, Trabzon, Silifke ve Divriği'de mitingler yapıldı. 1999 1 Mayıs'ında dikkat çeken nokta büyük kentlerin yanı sıra emekçilerin yoğun olarak bulunduğu ilçe merkezlerinde de 1 Mayıs mitinglerinin düzenlenmiş olmasıydı.

2000'li yılların ilk 1 Mayıs'ını emekçiler farklı bir havada karşıladılar. 1999 yılının 3 Aralık günü ABD'nin Seattle kentinde ardından da 16 Nisan 2000 tarihinde Washington'da insanlığı işsizliğin, yoksulluğun pençesine iten küreselleşme politikalarına karşı gösterilerin etkisiyle dünya emek örgütleri 2000 1 Mayıs'ı için "Küresel Saldırıya Karşı Küresel Direniş" sloganını benimsemişlerdi. Türkiye'de 1 Mayıs'ı kutlamak üzere bir araya gelen Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK 1 Mayıs 2000 için temel sloganı "Küresel saldırıya karşı güç birliği olarak benimsemişlerdi. İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Gaziantep, Diyarbakır, Mersin, Malatya, Tunceli'de düzenlenen mitinglerde çalışanlar sosyal devletin korunmasını istediler ve iş güvencesi talep ettiler.